

УДК 343.222.4

Кравець Тетяна Євгеніївна –

*студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Tetiana Ye. Kravets –

*student of
the Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute,
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)*

Кримінальна відповідальність юридичних осіб

Статтю присвячено окремим проблемним питанням, що виникають у зв'язку із введенням інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні. Автор статті досліджує досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб окремих зарубіжних країн та аналізує існуючі проблеми даного інституту. Виокремлено підстави кримінальної відповідальності та види покарань, що можуть застосовуватися до юридичних осіб, а також перспектива їх впровадження в Україні. Встановлено, що економічний вплив є найбільш ефективним по відношенню до юридичних осіб. Тому найпоширенішим видом санкцій для юридичних осіб є штраф. Запропоновано внести зміни до КК України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, юридичні особи, суб'єкт злочину, покарання, кримінальне право.

Статья посвящена отдельным проблемным вопросам, возникающих в связи с введением института уголовной ответственности юридических лиц в Украине. Автор статьи исследует опыт уголовной ответственности юридических лиц отдельных зарубежных стран и анализирует существующие проблемы данного института. Выделены основания уголовной ответственности и виды наказаний, которые могут применяться к юридическим лицам, а также перспектива их введения в Украине. Установлено, что экономическое влияние является наиболее эффективным по отношению к юридическим лицам. Поэтому самым распространенным видом санкций для юридических лиц является штраф. Предложено внести изменения в УК Украины.

Ключевые слова: уголовная ответственность, юридические лица, субъект преступления, наказания, уголовное право.

T.Ye. Kravets Criminal Liability of Legal Entities

The article deals with certain problems arising out of implementation of criminal liability of legal entities in Ukraine. The author researches experience of criminal liability of legal entities in some foreign countries and analyzes existing problems of this institute. Foreign and national approaches to criminal liability of legal entities have been compared. The issue of incompliance between international standards in criminal law and traditional approaches to the main institutes of criminal law in Ukraine has been considered. The article deals with theoretical and practical application of criminal liability against legal entities. Grounds for criminal liability and types of punishment which can be applied to legal entities and their future implementation in Ukraine have been emphasized. It has been established that economic influence is the most effective against legal entities. That is why the most common type of sanctions for legal entities is fine. Implementation of criminal liability of legal entities in foreign legislation was a significant step towards counteraction to illegal activities of these entities. Foreign experience is useful and efficient for future implementation of European integration of Ukraine and attempts to solve existing problems related to bringing of legal entities to liability. At the same time, it would be possible to use experience of the state which implemented the most effective mechanisms of impact on legal entities for corruption and other crimes. For national legislation this step is really revolutionary. But if the legislator is interested that this institute operates effectively certain amendments and supplements to the Criminal Code of Ukraine are needed.

Keywords: *criminal liability, legal entities, subject of crime, punishment, criminal law.*

Постановка проблеми. В наш час Україна взяла курс на євроінтеграцію, котра є неможливою без впорядкування наявних економічних відносин, особливо у сфері залучення та розміщення приватного капіталу. На тлі цього в останні роки виникає стрімке зростання злочинів, вчинених в інтересах або з використанням юридичних осіб. Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб, які можуть розглядатися як суб'єкт злочину, не нова, але досить дискусійна. Питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб розглядається в літературі у зв'язку з необґрунтованою безкарністю юридичних осіб за правопорушення, що мають високий ступінь суспільної небезпечності. Адже законодавець, збудувавши висхідну за каральним впливом систему відповідальності (цивільна, адміністративна) зазначених осіб, відмовився від застосування найсуворішого і найбільш ефективного її виду - кримінальної відповідальності. Однак, я вважаю, якщо оцінювати збитки, заподіяні правопорушеннями в сфері охорони природи, економічними та іншими злочинами, вчиненими від імені самої корпорації її членом (групою осіб) або представниками, можна визнати, що штрафні санкції, що застосовуються на сьогодні до організацій на основі адміністративного та цивільного законодавства, неспівмірні розмірам збитків. Тому виникає закономірна тенденція до посилення відповідальності юридичних осіб. Таким чином, дискусія про кримінальну відповідальність юридичних осіб у вітчизняному праві не завершена, що, в свою чергу, визначає актуальність досліджуваної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему визначення сутності юридичної особи розглядали такі вчені, як: В.В. Бородін, С.Г. Келіна, О.А. Красавчиков, А.С. Нікіфоров, І.А. Покровський, Н.С. Суворов, Ю.К. Толстой, Є.О. Харітонов та інші. Однак, незважаючи на значну кількість праць із цієї проблеми, вони за своїм змістом мають переважно цивільно-правове спрямування, і лише деякі дослідники розглядають теорії сутності юридичних осіб з огляду на можливе визнання юридичної особи суб'єктом злочину. Проблему кримінальної відповідальності

юридичної особи досліджують такі вчені: Р. В. Вереша, Б. В. Волженкін, С. Б. Гавриш, В. К. Грищук, С. Г. Келіна, С. Я. Лихова, О. О. Михайлов, А. С. Нікіфоров, М. І. Панов, О. Ф. Пасека, І. В. Сітковський, В. Н. Смітєнко, В. С. Сотніченко, М. І. Хавронюк, В. І. Цимбалюк та ін.

Невирішені раніше проблеми. Наукова новизна дослідження визначена, перш за все, самим вибором теми дослідження, оскільки кримінальна відповідальність, що застосовується до юридичних осіб, являється новелою національного кримінального законодавства.

Практичне значення дослідження виражається в можливості використання висновків і пропозицій, сформульованих у підсумку, для подальшого теоретичного розвитку положень загальної частини кримінального права.

Мета статті. Проаналізувати дану проблему та оцінити можливість введення інституту кримінальної відповідальності в нашій країні, дослідивши зарубіжний досвід з цього питання та порівнявши його з вітчизняним підходом до кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Виклад основного матеріалу. Зростання темпів економічної злочинності призводить до необхідності посилення відповідальності осіб, причетних до здійснення правопорушень у даній сфері. На сьогодні переважна більшість таких порушень припадає саме на сферу господарської діяльності окремих юридичних осіб.

Здебільшого, в силу того, що структура управління юридичною особою буває досить складною, це часто спричиняє неможливість встановити фізичних осіб, котрі причетні до певного правопорушення. Навіть у тих випадках, коли вдається ідентифікувати службовця юридичної особи, відповідального за вчинення в інтересах юридичної особи протиправних дій, досить складно знайти прямі докази його причетності до цього вищого керівництва. Крім цього, санкції лише до окремої фізичної особи є недостатньо ефективним засобом запобігання вчиненню юридичними особами правопорушень і не змусить їх керівництво організувати ефективну систему внутрішнього контролю. Для подолання цих труднощів законодавці багатьох країн Європи визнали за можливе притягати до

кримінальної відповідальності безпосередньо юридичну особу. [1, 7]

Безумовно аналіз та запозичення досвіду становлення та розвитку інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у європейських державах є необхідним та корисним не лише для вітчизняної правової науки, а й зважаючи на процеси євроінтеграції України. Вивчення практики застосування кримінальної відповідальності юридичних осіб багатьох розвинених країнах сприяє вдосконаленню національного кримінального законодавства з метою забезпечення адекватності норм кримінального закону, демократичному розвитку суспільних відносин на сучасному етапі розвитку державності. [2, 104]

Юридична особа підлягає кримінальній відповідальності у більшості країн Європи, а саме в Королівстві Бельгія, Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії, Французькій Республіці, Австрійській Республіці, Італійській Республіці, Королівстві Іспанія, Федеративній Республіці Німеччина та інших. Тому в рамках цього дослідження спробую визначити, що спільного та відмінного в інституті кримінальної відповідальності юридичних осіб за законодавством окремих зарубіжних держав.

Наявність в американському законодавстві норм, які передбачають накладення прямих каральних санкцій, на думку Б.С. Нікіфорова та Ф.М. Решетнікова, має певний зміст: злочинна діяльність тієї чи іншої корпорації не залишається безкарною, а юридичну особу буде стримувати загроза значних збитків. Також указані автори звертають увагу на те, що стає значущим сам факт визнання діяльності корпорації злочинною, внаслідок чого вона підлягає моральному осуду, втрачаючи довіру кредиторів, клієнтів, можливість отримання урядових замовлень і т.д. [3, 56]

Встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб у Франції свого часу теж викликало палкі дискусії щодо її доцільності. Однак, незважаючи на розбіжності у поглядах правників на впровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, за твердженням доповідачів паритетної комісії, яка повинна була прийняти рішення з найбільш дискусійних питань проекту КК Франції М. Сапена та М. Рюдлоффа, інститут кримінальної

відповідальності юридичних осіб отримав підтримку обох палат парламенту (Національної Асамблеї і Сенату). Після довгого обговорення комісія прийняла рішення: 1) виключити можливість притягнення до кримінальної відповідальності лише держави та місцевих органів самоуправління, якщо останні здійснюють функції, які не можуть бути делеговані іншим суб'єктам; 2) установити такі види покарань, які б унеможливили ліквідацію і здійснення судового нагляду публічно-правових юридичних осіб, політичних партій, рухів, профспілок, тощо; 3) уточнити, що поряд з відповідальністю юридичної особи можлива відповідальність і фізичної особи – виконавця чи співучасника цього злочинного діяння; 4) ввести для юридичних осіб п'ятикратний розмір штрафу, встановлений для фізичних осіб, а у випадку рецидиву – десятикратний. [4, 43-44] Подібні аргументи можна знайти й у законодавствах інших держав.

Однією з характерних спільних рис відповідальності юридичних осіб у законодавствах зарубіжних країн є те, що підставою такої відповідальності є вчинення злочину певним колом фізичних осіб, які мають право діяти від імені та на користь юридичної особи.

Відповідно до федерального права юридичні особи у США можуть відповідати за злочинні діяння своїх агентів. Щодо поняття «агент» Параграф 2.07.(4)(с) Примірного кримінального кодексу зазначає, що агентом корпорації визнається фізична особа, наділена повноваженнями, здійснення яких відповідає діяльності корпорації в цілому. Укладачі Примірного КК, прагнучи упорядкувати норми щодо кримінальної відповідальності корпорацій, сформулювали певні правила, які в основному знайшли своє втілення у законодавствах штатів, за якими корпорація підлягає кримінальній відповідальності за невиконання покладених на цю корпорацію спеціальних обов'язків у результаті винних дій заради директорів чи керівників високого рангу, а також у деяких випадках дій її агентів, які діють в інтересах корпорації. Аналогічно і навіть більш докладно норми щодо кримінальної відповідальності корпорацій передбачені у всіх проектах федерального КК, починаючи з «Дослідницького проекту» 1970 р. (§ 402-406) [3, 54].

Подібна ситуація простежується й у законодавстві Англії. Відповідно до рішення Палати лордів 1915 р. фізичні особи, наділені значними повноваженнями, ототожнюються із самою юридичною особою. Відтак дії цих осіб вважаються діями самої юридичної особи за умови, що вони були вчинені на користь останньої. Саме на цій підставі злочинні дії перелічених вище осіб визнаються діями юридичної особи, за які вона повинна підлягати кримінальній відповідальності поряд з винними фізичними особами. Аналізуючи норми кримінального законодавства Англії, можна зауважити, що діяння визнається вчиненим корпорацією, якщо воно вчинено особою або особами, які контролюють здійснення корпорацією її прав і діють, здійснюючи ці права. Ще у 1915 р. лорд Халдэйн зазначив, що корпорація є штучною особою та відповідно не володіє власним розумом і тілом, а тому завжди повинна діяти за посередництвом розуму та тіла фізичних осіб. Але діяльність корпорації відмінна від дій фізичної особи, що діє за посередництвом свого службовця. Однак керівний орган корпорації, чи то правління, рада або директор, є *alter ego* корпорації, воля й намір якої ототожнюються з волею та намірами фізичних осіб, що контролюють її діяльність [3, 50].

Досить детально кримінальна відповідальність юридичних осіб в Англії врегульована Законом «Про компанії» 1989 р. У якому зазначено, що якщо доведено вчинення корпорацією злочину за згодою або у результаті потурання чи нехтування з боку директора, керівника, секретаря або іншої посадової особи, що має на меті діяти в будь-якій із цих якостей, вони, як і корпорація, винні у цьому злочині та підлягають суду і покаранню. Ця норма застосовується також до дій або бездіяльності члена корпорації у випадках, коли справи корпорації ведуться її членами і дії або бездіяльність цих членів пов'язані з їх управлінськими функціями [5, 66-67].

У законодавствах держав континентальної Європи також наявні норми, які вказують на певне коло фізичних осіб, злочинні дії яких визнаються діями юридичної особи.

Згідно зі ст. 121-2 КК Франції юридичні особи підлягають кримінальній відповідальності за дії, вчинені від їх імені органами або

приватними особами, які є їх представниками. Тому умовою кримінальної відповідальності юридичних осіб у Франції є вчинення злочинного діяння її керівником чи представником. Учинення злочину, навіть на користь організації, іншими особами (технічними працівниками, обслуговуючим персоналом та іншими працівниками, які відповідно до нормативної документації не є її представниками) не передбачає притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності.

Наступною спільною рисою кримінальної відповідальності юридичних осіб за законодавством зарубіжних країн є положення, згідно з яким притягнення юридичної особи до відповідальності не виключає кримінальної відповідальності винних фізичних осіб. Зазначена норма міститься в законодавстві практично всіх держав, що мною розглядаються.

Так, у Примірному КК США зазначено, що за будь-яку протиправну поведінку особа, яка діяла в інтересах корпорації, підлягає відповідальності у тих же межах, у яких вона б підлягала їй, якщо б ця поведінка була здійснена від її власного імені або в її власних інтересах. Водночас будь-який агент корпорації, який виконує обов'язки, покладені на корпорацію, є юридично відповідальним за необачне нездійснення корпорацією необхідних дій у межах, у яких цей обов'язок був покладений безпосередньо на нього самого.

Законодавством Англії, подібно як і США, визначено, що відповідальність юридичної особи не виключає кримінального переслідування винних фізичних осіб. При цьому притягнення до відповідальності юридичної особи можливе у разі, якщо фізична особа за це діяння не була засуджена. Отже, законодавці цих держав з метою унеможливлення ухилення фізичних осіб від кримінальної відповідальності передбачили норму, враховуючи ту обставину, що юридична особа діє виключно через своїх уповноважених представників, згідно з якою за наявності підстав кримінальній відповідальності підлягають як фізична, так і юридична особа. Така норма буде доречною і в законодавстві України.

Ще однією спільною рисою є вказівка на те, що злочинне діяння повинно бути вчинено в інтересах та на користь юридичної особи.

У США саме поняття «корпоративний злочин» (corporate crime) визначає, що таке передбачене законом кримінально каране діяння повинно бути вчинено в інтересах корпорації. [6, 40]

У КК Франції зазначено, що юридичні особи підлягають кримінальній відповідальності у випадках, передбачених законом чи підзаконними нормативно-правовими актами за злочин, вчинений в інтересі юридичної особи, органом чи представником, які є виконавцями чи співучасниками цього діяння.

Ще однією спільною рисою кримінальної відповідальності юридичних осіб більшості зарубіжних держав є те, що такий відповідальності можуть підлягати юридичні особи виключно приватного права.

У законодавстві усіх без виключення держав, розглянутих нами вище, одним із видів покарань є штраф. Хоча норми кримінального законодавства зарубіжних держав передбачають також застосування до юридичної особи таких видів покарань, як конфіскація майна, заборона займатися певним видом діяльності та ліквідація юридичної особи. Звичайно, система покарань, які можуть застосовуватись до юридичних осіб, у різних державах неоднакова, однак саме ці види покарань у більшості з них передбачені.

Законодавство США передбачає альтернативні розміри штрафу для організацій. Зокрема, Секція 3571 Глави 18 Зводу законів США зазначає, що розмір штрафу для організацій може бути: 1) визначений у законі, відповідно до якого винесено вирок; 2) у подвійному розмірі прибутку чи збитку (якщо злочином спричинено грошові втрати у фізичної особи); 500 тис. дол. США у випадку засудження за фелонію (англ. felony – у кримінальному праві США та Англії категорія, яка позначає тяжкий злочин). До юридичної особи, яка обвинувачується у діях злочинного характеру – підкупі публічних службових осіб чи свідків, – може бути застосовано максимальний розмір штрафу або, як альтернатива, потрійний розмір грошових коштів чи майна, які пропонувались чи були отримані як хабар (§ 201 Глави 18 Зводу законів США). Норми законодавства про боротьбу з відмиванням грошей передбачають для юридичних осіб штраф у розмірі 500 тис. дол. США або подвійному розмірі капіталу, який використовувався у такій діяльності. Крім цього,

також може бути накладений штраф у цивільно-правовому порядку (§ 1956, 1957 Глави 18 Зводу законів США). У Законі «Про іноземну корупційну практику» передбачено для юридичних осіб як кримінально-правові, так і цивільні санкції.

У Великобританії відповідно до Закону «Про тлумачення» до юридичних осіб застосовуються такі ж покарання (крім позбавлення волі), як і до фізичних осіб. У випадку хабарництва або відмивання коштів на юридичну особу може бути накладений необмежений штраф (unlimited fine). Згідно з Законом «Про кримінальні процедури» можлива конфіскація незаконно отриманих доходів юридичної особи. [7, 24]

У державах, де існує квазікримінальна відповідальність юридичних осіб (ФРН, Італія та ін.), основним та, як правило, єдиним видом покарання є штраф. До прикладу, грошовий штраф у ФРН призначається в об'єднаному провадженні (verbundenes Verfahren), яке здійснюється одночасно проти фізичної та юридичної особи (§30 I Nowig). [8, 83-84]

Вищенаведене свідчить про те, що грошові стягнення є найбільш доцільним видом покарання, який може застосовуватись до юридичних осіб у кримінально-правовому порядку. Підтвердження цього знаходимо у законодавстві зарубіжних держав, у яких штраф є якщо не єдиним, то головним видом покарань, котрі застосовуються до юридичної особи.

Тепер розглянемо відмінні риси. Однією з них є та обставина, що законодавство різних зарубіжних держав передбачає різні види юридичних осіб, що неодмінно призведе до труднощів у процесі притягнення їх до такої відповідальності в іншій державі.

У США передбачено діяльність комерційних корпорацій, партнерств, компаній з обмеженою відповідальністю, некомерційних асоціацій і т.д. Юридичні особи у США можуть бути приватними або публічними.

У правовій системі Великобританії розрізняють шість основних форм комерційних організацій, зокрема: 1) публічні компанії з обмеженою кількістю акцій; 2) публічні компанії, обмежені гарантією наявного акціонерного капіталу; 3) приватні компанії з обмеженою кількістю акцій; 4) приватні компанії, обмежені гарантією наявного

акціонерного капіталу; 5) партнерства з обмеженою відповідальністю; 6) європейські групи економічних інтересів (european economic interest groupings). [7, 21-22]

Французьке законодавство розрізняє юридичних осіб публічного і приватного права. До першого належать держава та уряд, місцева та регіональна влада, державні установи, професійні організації та групи публічного інтересу. До другого – асоціації, комерційні та некомерційні партнерства, групи економічних інтересів, профспілки, фонди, політичні партії та групи. У Франції кримінальній відповідальності можуть також підлягати іноземні юридичні особи приватного права у випадках, коли юрисдикція французьких судів розповсюджується на вчинені діяння.

Відмінною рисою в окремих державах є те, що юридична особа може підлягати кримінальній відповідальності самостійно, незалежно від установлення чи покарання винних фізичних осіб.

За чинним американським законодавством корпорації за певних умов можуть підлягати кримінальній відповідальності поряд з фізичними особами або самостійно.

Розвиток інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у цих державах, який формувався впродовж значного історичного проміжку часу, дозволив розробити підстави настання такої відповідальності та систему спеціальних покарань. Тому вважаю, що вивчення цього досвіду є корисним і доцільним для подальшої реалізації євроінтеграційного напрямку розвитку України та спроб розв'язання наявних проблем щодо впровадження такої відповідальності у вітчизняне законодавство.

На сучасному етапі євроінтеграції України виникає багато складностей, пов'язаних із необхідністю фундаментальних змін у різних сферах функціонування держави у відповідності до європейських стандартів. Це стосується, зокрема, і кримінально-правової політики держави. Одним із найбільш актуальних та складних питань кримінально-правової сфери є проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб, особливо у державах пострадянського простору. [2, 101]

Кримінальні закони абсолютної більшості пострадянських держав та багатьох держав світу категорично декларують, що суб'єктом злочину

може бути лише фізична особа – людина. Так, Н.І. Загородніков пише: «Кримінальна відповідальність завжди пов'язана з конкретною особою і не може перекидатися на іншу людину: ні на батьків, опікунів, подружжя, ні на громадські організації, юридичні особи, навіть у випадку якщо б вони добровільно погодилися зазнавати правових наслідків злочину». [9]

Одним з перших на пострадянському просторі про можливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб ще в 60-х рр. ХХ ст. виступив А.Н. Трайнін, але ця проблема була ним сформульована достатньо обережно: «Чи можливо за відомих умов перенести на юридичну особу кримінально-правові наслідки злочинних дій, які вчинені органами юридичної особи – фізичними особами?». [10]

А.С. Нікіфоров підкреслював, що принциповою підставою визнання юридичної особи суб'єктом злочину є специфічний причинно-наслідковий зв'язок і вина. Він стверджує, що організація делегує органу, який нею керує, прийняття та виконання стратегічних рішень; такі рішення й поведінка, що на них базується, за своїм юридичним змістом є рішеннями та поведінкою організації, тому вона повинна нести відповідальність. [11, 17]

Деякі вчені вважають, що необхідно виробити в науці адміністративного та кримінального права комплексне розуміння вини юридичних осіб, що охоплює об'єктивний і суб'єктивний підходи. [12, 7]

Опоненти запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб аргументують свою позицію тим, що юридична особа не може підлягати кримінальній відповідальності, оскільки вона фікція, в якій немає волі, притаманної фізичній особі.

Про наявність у юридичної особи волі також зазначає І.М. Злотник: «Та обставина, що сучасне українське законодавство визнає юридичну особу соціальною реальністю, дає підстави стверджувати, що юридична особа за вітчизняним законодавством має власну самостійну та автономну волю». [11, 44]

Наступним аргументом опонентів запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб є неможливість застосувати деякі види покарань до цього суб'єкта.

Щодо заперечення можливості застосування до юридичних осіб заходів покарання можна навести такі аргументи: по-перше, відбувається поступова зміна поглядів на суб'єкт злочину, а також еволюція системи типів покарання; по-друге, деякі види покарань за своєю сутністю вже на даний момент можуть бути застосовані до юридичних осіб (штраф, конфіскація майна, заборона займатися певним видом діяльності); по-третє, на нашу думку, нема перешкод до запровадження нових видів кримінального покарання суто для юридичних осіб.

Отже, запровадження такої відповідальності буде виправдане. Можливість регламентації інституту відповідальності юридичних осіб в українському кримінальному законодавстві вимагає: по-перше, визначення сфери можливого застосування інституту відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві; по-друге, корекції ознак складу злочину з огляду на специфічні особливості правової конструкції юридичної особи.

Існує декілька шляхів вирішення проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні. Один з них уже відомий. Вперше на теренах пострадянських держав його було втілено у Проекті КК України, розробленому 1993 р. робочою групою на чолі з В.М. Смітінком, у якому передбачалась можливість притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності. Однак, як відомо, законодавець цю ідею не сприйняв.

Сьогодні Україна, як учасник країн Стамбульського плану дій ратифікувала такі конвенції: Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів від злочинної діяльності (ратифікована 20.10.1998, вступила в силу 01.05.1998), і в КК України передбачена відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України) та за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209¹ КК Україна). Україна також ратифікувала Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю (підписана 12.12.2000, ратифікована 21.05.2004),

Конвенцію ООН проти корупції (підписана Україною 11.12.2003, ратифікована 18.10.2006). До Конвенції ОЕСР про боротьбу з дачею хабарів іноземним державним особам України ще не приєдналася. [13]

У 2009 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень». Це була перша спроба притягнути до кримінальної відповідальності юридичних осіб на території нашої держави. Однак закон втратив чинність уже у 2010 році. Сфера дії даного закону була надзвичайно вузькою, оскільки охоплювала лише корупційні злочини. На юридичних осіб судом могли бути накладені такі види стягнень як штраф, заборона займатися певним видом діяльності, конфіскація майна та ліквідація юридичної особи. [14]

Верховна Рада України 23.05.2013 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких актів України, щодо виконання Плану дій по лібералізації Європейським Союзом, візового режиму для України» стосовно кримінальної відповідальності юридичних осіб, який набрав чинності з 01.08.2014 року. [15]

Запровадження в правову систему України інституту кримінально-правового впливу відносно юридичних осіб детермінується наступними правовими, соціально-економічними та політичними факторами. По-перше, Україна приєдналася до ряду міжнародних конвенцій, які зобов'язують держав-учасниць запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб за причетність до злочинів певного виду (ст. 10 Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності, ст. 26 Конвенції ООН проти корупції). Таким чином виконання міжнародно-правових зобов'язань приблизило правову систему України до міжнародних стандартів. По-друге, запровадження інституту кримінально-правового впливу відносно юридичних осіб дозволило створити систему протидії злочинам, які вчиняються в інтересах юридичних осіб або з використанням фінансових та інших їх можливостей. По-третє, запровадження такого інституту в кримінальному праві України є відзеркаленням неспроможності класичного кримінального права з його визначенням індивідуальної вини та індивідуальної відповідальності бути ефективним засобом

реагування на злочинну діяльність юридичних осіб. По-четверте, на міжнародному рівні держави надають правову допомогу лише у випадках коли національне законодавство визнало конкретну юридичну особу злочинною. Разом з тим запровадження інституту кримінально-правового впливу відносно юридичних осіб потребує детального обґрунтування змін як у Загальній так і Особливій частинах КК України. [16]

Я вважаю, що в майбутньому також буде доречним створення спеціального суду з питань кримінальної відповідальності юридичних осіб, адже дана проблема набирає значного поширення в умовах удосконалення та прогресивного розвитку суспільних відносин, особливо в економічній та екологічній сферах.

Висновки. У теорії українського кримінального права обговорювалася і продовжує обговорюватися проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб. В Україні поки що міркування з даної теми абстрактні, тому якщо законодавець колись визнає юридичну особу суб'єктом злочину, то їх практичне значення буде залежати від самої конструкції відповідальності юридичної особи в кримінальному праві.

Необхідність введення даного інституту, на мою думку, викликана розвитком злочинності за участю юридичних осіб, яка негативно впливає на найважливіші суспільні відносини: на надходження податків, свободу конкуренції, законні кредитно-грошові відносини.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. Значне зростання ролі юридичних осіб у суспільстві викликає потребу в ефективнішій регламентації статусу зазначених суб'єктів права, оскільки їх діяльність, окрім користі, може завдавати й шкоди суспільним інтересам.

2. Запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб до законодавства зарубіжних держав стало вагомим кроком у протидії протиправній діяльності вказаних суб'єктів.

3. Ідея запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб не є новою для вітчизняного кримінального права, але попередні спроби виявилися невдаливими.

Проблеми запровадження заходів кримінальної відповідальності щодо юридичних осіб у вітчизняне кримінальне законодавство зумовлені їх співвідношенням з основними принципами кримінального права, кримінально-правовим статусом суб'єкта злочину, причинно-наслідковим зв'язком, поняттям вини, поняттям та видами покарань тощо, але такий підхід є оптимальним на даному етапі розвитку правової системи в Україні. Разом із тим в перспективі можливо було б скористатися досвідом держав, що запровадили найбільш ефективні механізми впливу на юридичні особи за корупційні та інші злочини.

Із запровадженням кримінальної відповідальності щодо юридичних осіб у вітчизняне кримінальне законодавство зроблено важливий крок у створенні антикорупційної інфраструктури в нашій державі, що обумовлено міжнародними зобов'язаннями нашої держави та вектором, направленим до політичного зближення з країнами Європи та уніфікації української та європейської законодавчих баз, але цей інститут кримінального права потребує подальшого дослідження та удосконалення з урахуванням національних традицій та основ вітчизняного кримінального права.

Список використаних джерел:

1. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія / В. К. Грищук, О. Ф. Пасека. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 248 с.
2. Свинобой О. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: Досвід Республіки Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrlogos.in.ua/documents/19_04_2016_24.pdf.
3. Никифоров Б. С. Современное американское уголовное право / Б. С. Никифоров, Ф. М. Решетников. – М. : Наука, 1990. – 253 с.

4. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой; пер. с франц. и предисл. Н. Е. Крыловой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
5. Михайлов О. О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. О. Михайлов ; Академія адвокатури України. – К., 2008. – 190 с.
6. Каменський Д. В. Корпорація як суб'єкт федеральних податкових злочинів у США / Д. В. Каменський // Кримінальне право України. – 2006. – № 4. – С. 39 – 49.
7. Бирюков П. Н. Уголовная ответственность юридических лиц за преступления в сфере экономики (опыт иностранных государств) / П. Н. Бирюков. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 136 с.
8. Ситковский И. В. Уголовная ответственность юридических лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / И. В. Ситковский ; Московская государственная юридическая академия. – М., 2003. – 205 с.
9. Загородников Н. И. Принципы советского уголовного права / Н. И. Загородников // Советское государство и право. – 1966. – № 5. – С. 65–74.
10. Трайнин А. Н. Избранные произведения. Защита мира и уголовный закон / А. Н. Трайнин; под общей ред. Р. А. Руденко. – М. : Наука, 1969. – 295 с.
11. Злотник І. М. Воля юридичної особи / І. М. Злотник // Юриспруденція: теорія і практика. – К. : Центр правових досліджень, 2006. – № 8 (22). – С. 41-48.
12. Колесниченко Ю. Ю. Административная ответственность юридических лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ю. Ю. Колесниченко ; МГЮА. – М., 1999. – 170 с.
13. Лихова Я. С. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України / С. Я. Лихова // Юридичний вісник. Кримінальне право і кримінологія. – 2014. – № 4. – С. 128-132.
14. Цимбалюк В. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб та перспективи України / В. Цимбалюк // Історико-правовий часопис. – 2014. – № 1. – С. 112-116.
15. Кримінальний кодекс України: станом на 5 вересня 2017 р. – К. : ЦУЛ, 2017. – 174 с.
16. Гаврилішин П. А. Проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб: зарубіжний досвід / А. П. Гаврилішин, В. П. Козирева // Юридичний вісник. Кримінальне право і кримінологія. – 2018. – № 2. – С. 160-165.

References:

1. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib: porivnialno-pravove doslidzhennia: monohrafiia / V. K. Hryshchuk, O. F. Pasiaka. – Lviv : Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2013. – 248 p.
2. O. M. Svyanoi, Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib: Dosvid Respubliky Polshcha [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://ukrlogos.in.ua/documents/19_04_2016_24.pdf.
3. B. S. Nykyforov, Sovremennoe amerykanskoie uholovnoie pravo / B. S. Nykyforov, F. M. Reshetnykov. – M. : Nauka, 1990. – 253 p.
4. Uholovniy kodeks Frantsyy / nauch. red. L. V. Holovko, N. E. Krilovoi; per. s frants. y predysl. N. E. Krilovoi. – SPb. : Yurydycheskiy tsentr Press, 2002. – 650 p.
5. O. O. Mykhailov, Yurydychna osoba yak sub'iekt zlochynu: inozemnyi dosvid ta perspektyvy yoho zastosuvannia v Ukraini : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / O. O. Mykhailov ; Akademiia advokatury Ukrainy. – K., 2008. – 190 p.
6. D. V. Kamenskiy, Korporatsiia yak sub'iekt federalnykh podatkovykh zlochyniv u SShA / D. V. Kamenskiy // Kryminalne pravo Ukrainy. – 2006. – No. 4. – Pp. 39 – 49.
7. P. N. Byriukov, Uholovnaia otvetstvennost yurydycheskykh lyts za prestupleniya v sfere ekonomyky (opit ynostrannikh hosudarstv) / P. N. Byriukov. – M. : Yurlytynform, 2008. – 136 p.
8. Y. V. Sytkovskiy, Uholovnaia otvetstvennost yurydycheskykh lyts : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Y. V. Sytkovskiy ; Moskovskaia hosudarstvennaia yurydycheskaia akademiya. – M., 2003. – 205 p.
9. N. Y. Zahorodnykov, Pryntsypi sovetskoho uholovnoho prava / N. Y. Zahorodnykov // Sovetskoe hosudarstvo y pravo. – 1966. – No. 5. – Pp. 65–74.
10. A. N. Trainyn, Yzbrannie proyzvedeniya. Zashchyta myra y uholovniy zakon / A. N. Trainyn; pod obshchei red. R. A. Rudenko. – M. : Nauka, 1969. – 295 p.

11. I. M. Zlotnyk, Volia yurydychnoi osoby / I. M. Zlotnyk // Yurysprudentsiia: teoriia i praktyka. – K. : Tsentr pravovykh doslidzhen, 2006. – No. 8 (22). – Pp. 41-48.
12. Yu. Yu. Kolesnychenko, Admynystratyvnaia otvetstvennost yurydycheskykh lyts : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02 / Yu. Yu. Kolesnychenko ; MHIuA. – M., 1999. – 170 p.
13. Ya. S. Lykhova, Yurydychni osoby yak sub'iekty kryminalnoi vidpovidalnosti za KK Ukrainy / S. Ya. Lykhova // Yurydychnyi visnyk. Kryminalne pravo i kryminolohiia. – 2014. – No. 4. – Pp. 128-132.
14. V. Tsymbaliuk, Zarubizhnyi dosvid kryminalnoi vidpovidalnosti yurydychnykh osib ta perspektyvy Ukrainy / V. Tsymbaliuk // Istoryko-pravovyi chasopys. – 2014. – No. 1. – Pp. 112-116.
15. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: stanom na 5 veresnia 2017 r. – K. : TsUL, 2017. – 174 p.
16. P. A. Havrylishyn, Problemy kryminalnoi vidpovidalnosti yurydychnykh osib: zarubizhnyi dosvid / A. P. Havrylishyn, V. P. Kozyrieva // Yurydychnyi visnyk. Kryminalne pravo i kryminolohiia. – 2018. – No. 2. – Pp. 160-165.